

УДК 330.131.5:338.432(447)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА

***Т.А. Гуцул, кандидат економічних наук
Ю.М. Ярошенко, магістр****

Досліджено сутність, економічний зміст та показники оцінки ефективності виробництва зерна в Україні.

Економічна ефективність, рентабельність, собівартість продукції, ціна реалізації, зерно.

*Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент Т.А. Гуцул

Зернове виробництво займає провідне місце в структурі аграрного сектору економіки України. Від рівня та ефективності його розвитку залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни.

Зернове господарство є галуззю агропромислового комплексу, що визначає в сучасних умовах рівень розвитку всього аграрного сектору економіки України. Це зумовлено його винятково важливим значенням безпосередньо для виготовлення висококалорійних продуктів харчування і, насамперед, хліба [2].

У сучасних умовах проблема підвищення ефективності зерновиробництва набуває надзвичайної важливості, оскільки результативність господарської діяльності значною мірою визначає темпи розширеного відтворення галузі й рівень задоволення потреб суспільства у продуктах харчування та сільськогосподарської сировини.

Значне скорочення обсягів виробництва зерна протягом останніх років пояснюється негативним впливом комплексу організаційно-економічних та техніко-технологічних чинників. Низький рівень ефективності і конкурентоспроможності зерновиробництва як базової галузі сільського господарства створює перешкоди на шляху формування повнокровного внутрішнього ринку зерна та продуктів його переробки, унеможливує розширення зовнішніх ринків.

Незважаючи на сприятливий природно-економічний потенціал Канівського району та зростаюче значення зернового господарства для економіки сільськогосподарських товаровиробників і регіону в цілому, галузь все ще залишається у стані стагнації як за кількісними, так і за якісними показниками розвитку. Через недостатню ефективність заходів державного регулювання ринкових процесів поглиблюються диспропорції у співвідношенні попиту і пропозиції на регіональному ринку зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної ефективності виробництва на сільськогосподарських підприємствах досліджували В.Г. Андрійчук, В.К. Збарський, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та ін. Зокрема, питання ефективності виробництва зернових висвітлювалися в роботах В.І.Бойко, Л.М. Худолій, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Кобута, О.М. Боднар та інших. Проте ці питання потребують подальших різнопланових досліджень.

Мета дослідження – аналіз ефективності виробництва та функціонування ринку зерна на сільськогосподарських підприємствах Канівського району Черкаської обл.

Виклад основного матеріалу. Виробництво зерна займає особливе місце серед інших галузей рослинництва. Зерно – це не тільки основа харчування людини, але й джерело виробництва тваринницької продукції (молока, м'яса, яєць, інших продуктів), а також важливий експортний продукт, що визначає зовнішньоекономічні позиції держави.

Під впливом соціально-економічних і техніко-технологічних чинників зернове виробництво в Україні протягом ХХ ст. набуло різновекторного розвитку. Відбулися великі зрушення у структурі посівних площ, їх регіо-

нальному розміщенні, урожайності, валових зборах, якісному складі зерна. Вже у 1913 р. зернові було посіяно на площі 24,7 млн га, що становило 88,4 % від усіх посівів в Україні. Особливо високим насиченням зернових характеризувалися посіви степових регіонів, де в структурі посівних площ вони досягали понад 94 %. Провідне місце на той час займали озимі зернові – 7,6 млн га, з них жито – 4,5 млн і пшениця – 3,1 млн га. Ярий ячмінь і яру пшеницю висівали на площах у 5,8 млн га, овес на 9 млн га. Переваги у розвитку виробництва зерна озимої пшениці перед іншими зерновими зумовлені низкою чинників. Зокрема, пшениця займає одне з перших місць серед продовольчих культур у світі, має економічні й організаційно-технологічні переваги перед якими зерновими, і є більш врожайною культурою [2].

Зернове господарство Канівського району за останні три роки, що аналізуються, розвивалося нерівномірно.

Розглянемо динаміку розвитку виробництва зерна в Канівському районі Черкаської обл.

1. Динаміка розвитку виробництва зерна в Канівському районі, Черкаської обл.*

Показник	Роки		
	2009	2010	2011
Площа посіву, га	6601	4753	4155
Урожайність, ц/га	35	25	43
Валовий збір, ц	229819	117817	178234

*Розраховано за даними річних звітів Канівського р-ну, Черкаської обл.

Динаміка розвитку виробництва зерна прямо залежить від площі посіву та урожайності. Аналізуючи дані табл. 1 можна стверджувати, що зі зменшенням площі посіву з 6601 га в 2009 р. до 4153 га в 2010 р. та зменшенням урожайності з 35 ц/га до 25 ц/га, відповідно зменшується валовий збір з 229 819 до 117 817 ц. Цю саму тенденцію спостерігаємо при зменшенні площі посіву на 598 га в 2011 р. та збільшенні врожайності на 18 ц/га – валовий збір зріс на 60 417 ц.

Важливе значення для ефективного господарювання й успішного виконання виробничих завдань сільськогосподарськими підприємствами має аналіз використання ресурсного потенціалу, тобто, визначення ефективності використання землі, виробничих фондів, трудових і матеріальних ресурсів. Підприємства, що у своїй фінансово-господарській діяльності використовують землю, повинні знати її фізичні розміри, хімічний склад, родючість ґрунтів, можливості їх поліпшення та ефективність використання. Основними показниками, що характеризують ефективність використання землі, є структура загальної земельної і посівної площ, ступінь розораності землі, урожайність сільськогосподарських культур, обсяг основних видів продукції, що виробляється і реалізується з 1 га ріллі та угідь.

Економічна ефективність як економічна категорія характеризує одну з найважливіших сторін суспільного виробництва – його результативність, і показує кінцевий корисний ефект від використання споживчих виробни-

чих ресурсів галузі: трудових, земельних і матеріальних; рівень управління та організації виробництва; кількість, якість і результати реалізації продукції, можливості здійснення розширеного відтворення галузі й економічного стимулювання працівників [1].

Ефект розглядається як досягнутий результат від тих чи інших заходів, що здійснюються в агровиробництві, який виражається в обсязі валової, товарної і кінцевої продукції, валового доходу та прибутку.

Ефективність – це економічна категорія, яка відображує виробничі відносини з погляду економії живої та уречевленої праці і кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва та живої праці [4].

Економічна ефективність визначається відношенням результату до понесених витрат на його досягнення і характеризується системою натуральних і вартісних показників. Система показників економічної ефективності виробництва зерна охоплює урожайність, продуктивність праці, собівартість, ціну реалізації, прибуток на 1 ц зерна, рівень рентабельності.

Водночас, при визначенні економічної ефективності продовольчого та фуражного зерна є певні особливості. Система показників економічної ефективності продовольчого зерна включає урожайність, затрати праці на 1 ц зерна, собівартість 1 ц зерна, ціну реалізації 1 ц, прибуток з розрахунку на 1 ц, рівень рентабельності; фуражного – урожайність, вихід кормових одиниць та перетравного протеїну з 1 га посіву, затрати праці на 1 ц зерна та на 1 ц корм. од., собівартість 1 ц зерна та 1 ц корм. од., чистий дохід на 1 га посіву кормових культур [2, с. 128].

2. Економічна ефективність виробництва зерна на сільськогосподарських підприємствах Канівського р-ну Черкаської обл.*

Показник	Роки		
	2009	2010	2011
Урожайність, ц/га	35	25	43
Повна собівартість 1 ц зерна, грн.	75,5	123,6	158
Ціна реалізації 1 ц, грн.	75,6	123	180
Прибуток на 1 ц зерна, грн.	0,06	-0,97	22
Рівень рентабельності, %	0,08	-0,79	13,7

*Розраховано за даними річних звітів Канівського р-ну Черкаської обл.

Про рівень економічної ефективності виробництва зерна в Україні свідчать дані табл. 2.

Собівартість 1 ц зерна останніми роками має тенденцію до зростання. Зокрема, з 2009 до 2011 р. вона зростає у 2 рази, при цьому, ціна за цей же період зросла у 2,4 раза.

Виробництво зерна в Україні є досить рентабельною галуззю сільськогосподарства і основний вплив на формування її рівня мають собівартість 1 ц зерна та ціни реалізації.

Співвідношення між ціною та повною собівартістю дає змогу визначити необхідний (мінімальний) обсяг продажу, за якого покриваються умовно-змінні витрати, а отже, підприємство починає отримувати прибуток. На практиці для визначення цієї точки продажу застосовують графічний прийом [1, 2].

Зниженню собівартості сприятиме використання комбінованої ґрунтообробної та сучасної збиральної техніки, що дозволяє заощаджувати паливно-мастильні матеріали, кошти на ремонт, витрати праці, зменшувати втрати зерна під час збирання врожаю.

Значне збільшення виробництва зерна та підвищення його економічної ефективності є необхідною умовою не тільки поліпшення забезпечення населення продуктами харчування, а й підвищення ефективності виробництва інших видів продукції сільського господарства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У зв'язку зі складним економічним станом, вітчизняні виробники аграрної продукції дедалі частіше орієнтуються на екстенсивний шлях розвитку виробництва, що не дає змоги досягти високої ефективності та врожайності при вирощуванні продукції. Проведені дослідження підтверджують, що виробництво сільськогосподарської продукції доцільно спрямовувати на інтенсивний шлях розвитку. Щоб вивести зернове господарство на належний рівень та забезпечити його прибутковість товаровиробникам, потрібна фінансова підтримка з боку держави, яку було б спрямовано на придбання та застосування новітніх технологій щодо вирощування зернових; високоврожайних, стійких проти хвороб сортів посівного матеріалу; розробку науково обґрунтованих програм зерновиробництва, які б реально працювали.

Список літератури

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. – К. : ІЗМН, 1996. – 512 с.
2. Економіка сільського господарства : навч. посіб. / [В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий та ін.]. – К. : Каравела, 2009. – 264 с.
3. Кривошея-Гулько І.О. Економічна ефективність виробництва зерна як об'єкт управління на сільськогосподарських підприємствах / І.О. Кривошея-Гулько // Вісник аграрної науки. – 2012. – № 5. – С. 82–84.
4. Економіка підприємства : навч. посіб. / [Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька та ін.]. – Априорі, 2004. – 384 с.
5. Чмирь С.М. Напрями підвищення ефективності зерновиробництва / С.М. Чмирь // Економіка АПК. – 2007. – № 8. – С. 21–24.

Исследована сутність, економічне содержание и показатели оценки ефективності производства зерна в Украине.

Економічна ефективність, рентабельність, себестоимость продукції, цена реалізації, зерно.

The essence, substance and economic indicators to evaluate the effectiveness of grain production in Ukraine.

Economic efficiency, profitability, production costs, selling price, grain.